

**CĂMINE CULTURALE DIN BASARABIA INTERBELICĂ.
CĂMINUL CULTURAL „DIMITRIE CANTEMIR”
CRIULENI, JUDEȚUL ORHEI
- DATE ȘI DOCUMENTE INEDITE (1936-1939)**

Ștefan Plugaru*
Natalia Tutunaru

Cuvinte cheie: cămin cultural, Criuleni, Carol al II-lea, cultură, Basarabia, Fundațiile Culturale Regale ale României, Orhei, școala satească.

Key words: Cultural House, Criuleni, Carol II, culture, Basarabia, Royal Cultural Foundation, Orhei, peasant schools.

Abstract:

Cultural house „Dimitrie Cantemir” from Criuleni, Orhei district, has carried out its activity in interwar, in Basarabia, under the aegis of Cultural Foundation „Royal Prince Carol”, aiming cultural – spiritual and national education, of inhabitants of this village.

În perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale în România Mare s-a pus problema existenței unor instituții culturale, care să asigure în lumea satului românesc minimul de informație și de trăire culturală. Sub domnia regelui Carol al II-lea (1930-1940) cultura interbelică a primit un sprijin consistent, în primul an de domnie monarhul afirmând că: „Îmi iau angajamentul să fiu un Voevod al culturii românești” Astfel, la nici 3 ani de la înscăunarea sa, acesta promulga, din București, Legea pentru Fundațiile Culturale Regale (14 aprilie 1933), care unifica Fundația Universitară „Regele Carol I”, Fundația „Principele Carol” din București, Fundația „Ferdinand” din Iași și Institutul de cercetări experimentale „Regele Carol al II-lea” din Cluj într-o uniune cu numele „Fundațiile Culturale Regale ale României” iar în art. 3. al numitei legi se specifica că „Fundațiile Culturale Regale și Așezămintele înființate de ele sunt persoane juridice, scutite de taxele de timbru și înregistrare, de taxele poștale, precum și de orice impozite către stat, județ sau comună” Un an mai târziu, la 19 mai 1934, regele Carol al II-lea își definea astfel concepția cristalizată în primii ani de domnie: „Când în anul 1920, mi-a venit gândul, plin de un avânt tineresc, de a crea această Fundațiune, am fost mânat de ideea că în urma marilor reforme, împrăștierea țărănilor și votul obștesc, mai era un foarte mare pas de făcut pentru ridicarea și așezarea acestei țări acolo unde trebuie. Am fost convins că numai prin drepturi politice și printr’o înzestrare a locuitorilor nu se poate ajunge la scopurile dorite și, de aceea, întemeind această Fundație, am dorit să pătrund cât mai adânc în mijlocul poporului, începând o adevărată operă de îndrumare zi de zi, ceas cu ceas, ca să putem ajunge să ne fâlim și noi, cum se fâlesc alte țări, cu sate nu

* Profesor, Huși

numai pitorești dar cu sate frumoase, cu sate sănătoase. Este adevărat ca adesea acest gând nu a fost priceput. A fost o luptă grea. Dar am convingerea că sufletul și tinerețea, pe care le-am pus atunci în această operă, vor fi cea mai sigură chezașie a reușitei sale” Cu aplicarea acestor idei generoase a fost însărcinată Fundația Culturală Regală „Principele Carol” (Serviciul Social), care a fost organizată ca o instituție unitară și completă, având ca organ de execuție „Căminul Cultural” din cele 15.201 de sate ale României interbelice, care reprezentau 79,9% din populația totală a țării în 1938, având ca scop „dezvoltarea culturii în masa mare a națiunii și crearea unei vieți noi pentru sat (...)”, „de însuflețire și ridicare a țăranimii”¹ La aceasta au contribuit din plin intelectualii satelor pentru că în lumea satului românesc de odinioară cel mai mare respect îl aveau preoții, al căror cuvânt era ascultat mereu, urmau apoi învățătorii și ceilalți slujbași ai statului² În cadrul căminelor culturale funcționau diverse secții („Cultura muncii”, „Cultura sănătății”, „Cultura sufletului”), care urmau să utilizeze în activitatea lor cele mai interesante și originale forme și metode pentru obținerea unor rezultate cât mai bune la capitolul educație cultural – spirituală și națională a locuitorilor³

În materialul de față vom trata înființarea și evoluția în perioada interbelică a căminului cultural din localitatea Criuleni, când așezarea a avut statut de sat, reședință de comună rurală și plasă de județ, unitate administrativ – teritorială așezată într-o regiune de coline și șes, pe malul drept al râului Nistru, la o distanță de 45 km nord-est de Chișinău, capitala de astăzi a Republicii Moldova. Prima atestare documentară datează din 23 septembrie 1607⁴

Afiliat la Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, Sfatul căminului a fost ales în ziua de 19 ianuarie 1936, avându-l ca membru de onoare pe Nicolai Dobrovici – Bacalbașa. Conform organigramei, președinte activ fusese ales Constantin Nicolau, avocat, 40 de ani, licențiat în drept, funcția de director era îndeplinită de Petre Richter, director și al școlii din localitate, în vârstă de 30 ani, vicepreședinte – Samoilă Grigore, avocat, 29 ani, licențiat în drept, secretar - Richter Tamara, casnică, 28 ani, iar în calitate de cenzori fuseseră aleși preotul Gheorghe Știucă, 63 ani, și Apostol Gheorghe, judecător, 29 ani. Atribuțiile de casier erau îndeplinite de Sălăuceanu Anastasie, perceptor, 32 ani, iar ca bibliotecar activa Richter Maria, învățătoare, 24 ani. Comandantul premilitarilor era Cojocar Luca, învățător, 30 ani, iar dirijor de cor - Chelaru Alexandru, învățător, 27 ani. Alți membrii în sfat erau Otto Blumental, 42 ani, doctor în medicină, Elekeș Adalbert, 32 ani, doctor în medicină

¹ Conform paginii de internet: <http://anomismi.wordpress.com/2012/04/19/regalitatea-romana-intrucultura/19>, on-line la data de 8 septembrie 2012.

² Constantin Cloșcă, *Căminul cultural – principala instituție a satului românesc în perioada interbelică (1919 - 1939)*, în *Zargidava*, Revistă de istorie, VI. Editura Conexiuni, Bacău, 2007, p. 113.

³ Valeriu Popovschi, *Reflecții cu privire la activitatea unor cămine culturale din Basarabia la sfârșitul perioadei interbelice și în anii războiului*, în *Revista de istorie a Moldovei*, nr. 1-2 (65-66), ianuarie – iunie 2006, Chișinău, p. 55.

⁴ Vladimir Nicu, *Localitățile Moldovei în documente și cărți vechi*, volumul I, Editura Universitas, Chișinău, 1991, p. 276.

veterinară, Zolotco Nicolai, agricultor, 43 ani, Jantovanu Simion, 30 ani, grefier, Lupan Ionichi, 42 ani, agricultor, Afanasie Guzun, 42 ani, agricultor⁵

Populația localității Criuleni, pe profesii și sex, era compusă în acea vreme din 1.433 plugari (647 bărbați, 786 femei), 44 intelectuali (29 bărbați, 15 femei), 155 de negustori și meseriași (146 bărbați, 9 femei), 441 școlari (238 băieți, 203 fete), iar fii ai satului „cu domiciliul aiurea” erau 2 bărbați. În sat locuiau și 14 minoritari, a căror etnie nu este specificată în actele căminului cultural, adică un total de 1.094 bărbați și 1.013 femei. Instituția culturală, cu sediul într-o sală de clasă din incinta școlii, avea un activ de 87 membrii bărbați și 22 femei, toți cu cotizația plătită la zi⁶

Conform chestionarului aflat de noi, în comună funcționau un spital, o bibliotecă, aflată în sala căminului, încăpere dotată cu o scenă demontabilă pentru diversele spectacole și serbări organizate sub egida instituției, cât și cu un dulap de medicamente. În incinta școlii, dar înființat sub egida căminului cultural local, era amenajat un muzeu cu specific istorico – etnografic. De asemenea, în comuna Criuleni funcționa un dispensar, condus de doctorul Adolf Otto Blumental (șef la secția „Cultura Sănătății”), care trata membrii căminului cultural în mod gratuit, medicamentele fiind procurate de către conducerea căminului. Astfel, fuseseră tratați în mod gratuit încă de la înființarea căminului un număr de 21 membrii bolnavi, pentru care farmacia locală eliberase medicamente la 3 bolnavi, plătite din fondurile căminului. Există o cantină școlară gratuită, în cadrul căreia fuseseră hrăniți vreme de 8 luni de zile elevii nevoiași ai școlii.

În cadrul Centrului premilitar, cu un efectiv de 54 de tineri, desfășuraseră 56 de ședințe, cuprinzând jocuri, gimnastică, exerciții militare și o medie a participanților de 45 persoane. Se efectuaseră, de asemenea, 5 ședințe de tragere. Străjerii erau în număr de 400; ședințele acestora erau zilnice, având durată de o oră, vreme în care se desfășurau diverse jocuri și se practicau exerciții gimnastice, media participanților fiind de 350 persoane.

În cadrul secției „Cultura muncii” se amenajase în fața sălii căminului cultural o grădină frumoasă de flori, însă (încă!!!) nu se înființase un lot agricol demonstrativ, cum nu fuseseră amenajate încă nici gropi de gunoi, de nutreț. Se organizaseră cursuri de altoit în grădina de pe lângă școală și se ținuseră un număr de două conferințe. Medic veterinar era Elikes Adalbert, care deservea și dispensarul medical veterinar din comună. În această perioadă în comună se înfăptuiseră activități edilitare, cum ar fi, între altele, repararea de garduri ale unor diverse instituții și gospodării.

La secția „Cultura minții” funcția de conducere era deținută de învățătoarea Maria Richter, bibliotecar al căminului cultural, unde se citiseră un număr de 98 de cărți din cele 126 existente⁷ Căminul era abonat sau primea cu titlu gratuit diverse reviste, între care sunt nominalizate următoarele titluri: „Albina”, săptămânal editat de

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale ale României (în continuare vom cita A.N.I.C.), fond Fundațiile Culturale Regale (F. C. R.), dosar 2729/1936 (Căminul Cultural „Dimitrie Cantemir”, com. Criuleni, jud. Orhei), fila 2.

⁶ *Ibidem*, fila 2 verso.

⁷ *Ibidem*, fila 4 verso.

Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, „Căminul Cultural”, „Cuvânt Moldovenesc”, „Universul”⁸

În cadrul căminului funcționa și o librărie unde, între diverse cărți și broșuri, era pusă în vânzare și cartea satului. Se desfășuraseră 6 șezători cu program complet (conferințe, cetiri, cântări, lucru, teatru), în prezența a circa 100 de persoane. Fuseseră organizate serbări culturale la toate sărbătorile naționale, în cadrul cărora fuseseră puse în scenă un număr de patru piese de teatru cult, semnate de Vasile Alecsandri și interpretate de către săteni, între ele numărându-se „Cuiul lui Pepelea”, „Florin și Florica”, „Piatra din casă”⁹ Corul era condus de învățătorul Alexandru Chelaru, cuprinzând 42 de coriști, toți săteni, care avea în repertoriu un număr de 18 bucăți muzicale. Trei dintre aceste serbări fuseseră urmate de joc, manifestări gratuite, și un bal la care participaseră locuitori ai satului¹⁰ Muzeul căminului cultural era organizat de învățătorul Petre Richter, cu un inventar alcătuit din 6 obiecte, cu specific istorico-etnografic. În biserica satului, membrii căminului care activau în secția „Cultura sufletului” respectiv preotul Gheorghe Știucă, ținuse un număr de 8 predici, iar o alta fusese ținută în incinta căminului cultural. Biserica avea cor propriu și nu exista în acel timp sfat de împăciuire între săteni¹¹

Cea mai însemnată formă de activitate a căminului cultural, și a căminelor culturale din România în general a constituit-o organizarea anuală de cursuri țărănești, atât pentru bărbați cât și pentru femei, menite să contribuie la culturalizarea sătenilor, la schimbarea mentalității și la transformarea lor în buni gospodari și cetățeni responsabili ai țării¹² Aceste cursuri se organizau, de regulă, iarna, când locuitorii satelor nu erau angrenați în munca câmpului. În cadrul acestora erau ținute prelegeri teoretice și practice pe teme de agricultură, viticultură, pomicultură, apicultură, silvicultură, zootehnie, cooperatie, dar și de istorie, geografie, medicină, științe ale vieții, educație moral - cetățenească, apărare pasivă etc., ținute de învățători, preoți, agronomi, juriști, medici umani și veterinari, funcționari publici, militari etc. Astfel, doar între anii 1938-1939, cursurile țărănești organizate de căminele culturale din cele nouă județe ale Basarabiei au fost frecventate de circa 13.195 țărani de ambe sexe, cărora li s-au ținut peste 3.557 de prelegeri teoretice și practice de către 1.782 învățători, preoți, agronomi, medici etc.¹³ Celor mai silitori țărani care frecventau cursurile li se acordau diverse premii, primind uneori chiar și pluguri de arat pământul din cele mai moderne din partea regelui țării. Redăm „Programul cursurilor școlii țărănești din comuna Criuleni Seria I-a, de la 2 până la 16 februarie 1939”, cuprinzând „numele și prenumele conferențiarului, numărul orelor, subiectul dezvoltat și ziua în care a conferențiat”:

D-l. Petre Richter, 4 ore, Istoria Națională împărțită în etape, în zilele de 2, 5 și 16 februarie 1939.

⁸ *Ibidem*, fila 5.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, fila 5 verso.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Valeriu Popovschi, *op. cit.*, p. 55.

¹³ *Ibidem*.

D-1 Nicolau Constantin, avocat, preș.(edintele) Căminului, 3 ore, Educația cetățenească și Noțiuni elementare de Cosmografie, în zilele de 2, 10 și 16 februarie 1939.

D-1 Silistraru Timotei, judecător, 2 ore, Explicarea noului Cod Penal și chestiuni de educație cetățenească, în zilele de 10 și 12 februarie 1939.

D-1 Bârlădeanu Dumitru, aj.(utor) de judecător, 2 ore, Respectul față de lege și explicațiuni asupra legii, în zilele de 5 februarie 1939.

D-1 Blumental Otto Adolf, 4 ore, Malaria, bolile sociale, igiena corporală și igiena socială generală, în zilele de 5, 7 10 și 12 februarie 1939.

D-1 Chelaru Alexandru, învățător, 2 ore, Așezarea geografică a țării. Bogățiile țării noastre, în zilele de 5 și 12 februarie.

D-1 Elikes Adalbert, medic veterinar, 2 ore, Importanța creșterii oilor caracul. Boalele vitelor și măsurile imediate de vindecare – 10 și 12 februarie.

D-1 Pereteatcov Ioan, învățător, 2 ore, Cooperăția la noi în țară. Bugetul unui bun gospodar, 5 și 16 februarie 1939.

D-1 Iapărea Ștefan, învățător, 1 oră, Gospodăria model a săteanului, în ziua de 7 februarie 1939.

Isaiev, Plot.(onier) dela grupa de pompieri Orhei (ocazional), 1 oră, Gazele de luptă. Măsuri de apărare, în ziua de ...¹⁴

D-1 Samoilă Grigore, avocat și primar, 1 oră, Sfaturi cu privire la înjgheizarea unei gospodării, în ziua de 9 februarie.

D-1 Smetanin Arcadie, 2 ore, Noțiuni de apicultură, în zilele de 9 și 12 februarie 1939.

D-nii Barcariu Ioan, agronom, șeful regiunii cu D-na Barcariu Claudia, agronom, D-1 Mursa, conductor agricol, 5 ore, Îndrumări agricole, lucrări de toamnă, pomicultura, Cultura porumbului, în zilele de 9,12, 14 și 15 februarie 1939.

Audițiile de radio și jurnalul vorbit, în zilele de duminici și 19 februarie.

Lămuririle date de către D-nii Richter Petre, Iapărea Ștefan, Perereatcu Ioan, Chelaru Alexandru și Dragoslav Ioan, toți membrii ai corpului didactic din comuna Criuleni.

Directorul Șc.(olii) Țărănești,

(ss) Petre Richter¹⁵

Succesul acestor școli țărănești este ilustrat de un document din 24 februarie 1939, adresat președintelui Regionalei Basarabiei a Fundației Culturale Regale „Principele Carol” din Chișinău în care se arătau următoarele:

„Căminul Cultural din comuna Criuleni în ședința Sfatului din ziua de 24 ianuarie 1939, a hotărât organizarea pe lângă cămin a cursurilor țărănești. Sfatul Căminului, în urma propunerii făcute de către unul din membrii săi, deligă cu organizarea acestor cursuri pe D-1 Petre Richter, Directorul Căminului, și fixează ziua de 2 februarie 1939, când urmează ca aceste cursuri să înceapă. În ziua fixată cursurile să inaugurează printr-un serviciu religios săvârșit în biserica din localitate în prezența tuturor membrilor din sfatul Căminului. D-1 Petre Richter, directorul cursurilor invită lumea să se înscrie la aceste cursuri, arătându-le celor prezenți însemnătatea lor. Chear

¹⁴ Text ilizibil.

¹⁵ A.N.I.C., fond Fundațiile Culturale Regale, dosar 2729/1936, filele 8, 8 verso.

din prima zi s-au prezentat pentru înscriere un număr de 65 persoane în vârstă de la 18-70 de ani gospodari din comuna Criuleni. Toți cei prezenți au fost înscriși în registru de prezență special făcut în acest scop. Tot în această zi încep și cursurile școlii cu subiecte bine alese și documentate ținute de șefii diferitelor instituții din localitate și de corpul didactic al școlii. Durata cursurilor s-a fixat la 2 săptămâni pentru fiecare serie, iar cursurile se vor ține în zilele de marți, joi vineri și duminică a fiecărei săptămâni. Deci fiecare cursist va urma în mod absolut obligatoriu o serie de 8 ședințe, afară de ședințele practice cari se vor organiza odată cu venirea primăverii cu toți cursiștii absolvenți ai cursurilor școlii țărănești. Aceste ședințe practice vor fi însoțite de experiențe și organizate sub directa supraveghere a specialiștilor (agronom, medic uman, medic veterinar etc.). programul acestor cursuri vi-l alăturăm spre a putea face în caz de nevoie unele modificări.

Prima serie de cursiști a absolvit cursul teoretic al acestei școlii în ziua de joi 16 februarie 1939. Seria este compusă din 65 cursiști, din care numai 5 n-au avut o frecvență absolut regulată și cari spre a putea fi considerați ca absolvenți a acestor cursuri s-au obligat să completeze ședințele lipsă odată cu cursiștii seriei a II-a.

Pentru seria a II-a a cursurilor țărănești s'au înscris o altă serie de 58 gospodari din Criuleni. Tablourile cu numele, vârsta și numărul ședințelor îl vom înainta alăturat precum și numele celor cari s'au oferit să predea la aceste cursuri.

Cursurile se țin în una din sălile școlii primare din localitate, pusă la dispoziție de directorul școlii și a cursurilor țărănești, iar Primăria din localitate dă iluminatul necesar. Sala este iluminată îndestulător cu un „Petromax”

Aducându-vă cele de mai sus la cunoștință, cu onoare vă rugăm să bine voii a dispune înscrierea noastră pe tabelul căminelor pe lângă cari funcționează Cursurile țărănești, și dacă aveți posibilitate să interveniți unde veți crede de cuviință pentru a ni se acorda o cantitate oarecare de semințe sau vre-o unealtă agricolă pentru ca în ziua împărțirii premiilor să putem bucura cel puțin pe unul sau doi dintre cursiștii cei mai silitori și harnici. Asemenea rugăm ca această activitate a căminului nostru să fie dată publicității spre a fi și pe viitor ca un stimulent pentru gospodarii din localitate”¹⁶

Căminul cultural din Criuleni și-a încetat existența la 28 iunie 1940, o dată cu ocuparea teritoriului dintre Prut și Nistru de către trupele sovietice. Nu avem informații despre posibila reactivare a instituției în perioada de după eliberarea Basarabiei de către armatele româno-germane (iunie – iulie 1941), dar credem că, fără a avea încă documente care să probeze această afirmație, acesta și-a reluat activitatea până în vara anului 1944. Din nefericire, odată cu reintrarea Basarabiei sub stăpânirea Uniunii Sovietice, căminele culturale din această provincie a României Mari au fost dizolvate de puterea bolșevică.

¹⁶ *Ibidem*, filele 10, 10 verso.